

Moldovița lui Alexandru cel Bun

Pe versantul dealului mărginind malul drept al riului Ciumârna, la o depărtare de aproape 500 m spre est de Moldovița actuală, se găsesc ruinele fostei mănăstiri cu același nume, înălțată de Alexandru cel Bun la începutul veacului al XV-lea. Prăbușită un veac mai târziu și lăsată de atunci în părăsire, nu se mai păstrau astăzi din zidurile sale decât ruinele unei biserici (fig. 1 și 2), într-o stare fragmentară insuficientă pentru determinarea formelor inițiale.

Considerând importanța ce o prezenta cunoașterea și precizarea acestor forme în cadrul istoriei arhitecturii Moldovei (perioada premergătoare epocii lui Ștefan cel Mare), Direcția Monumentelor Istorice a avizat propunerile făcute pentru degajarea și consolidarea ruinelor pînă la nivelele de călcare inițiale.

Sondaje arheologice preliminare efectuate în 1965¹ au putut stabili cotele vechilor nivele, găsite la o adîncime de 2 m la capătul de vest și 1,30 m la capătul de est al clădirii, în funcție de panta terenului; au arătat totodată însă și imposibilitatea coborîrii pămîntului la cota dorită, fără importante lucrări prealabile de captare, drenare și canalizare, impuse de prezența apelor subterane aflate la 90 cm sub nivelul actual.

În acest scop s-a executat în anii 1966 și 1969² un șanț de gardă cu malurile pereate cu piatră pentru captarea și devierea apelor de suprafață (fig. 3) provenite din cele două viroage din deal, precum și un dren din tuburi de beton care să prindă apele subterane și să le descarce printr-un tub colector în ripa văii Ciumârna.

În urma asanării terenului, s-a putut amenaja o platformă săpată în jurul monumentului pentru degajarea zidurilor aflate sub pămînt, racordată prin taluzare cu malurile învecinate. Întreaga biserică a ieșit astfel în evidență iar rămășițele ei au putut fi cercetate cu ușurință. Datele rezultate din secțiunile arheologice efectuate³, studiul formelor și structurii zidurilor dezgropate precum și observațiile anterioare comunicate verbal⁴ sau cunoscute prin comunicarea ținută în cadrul Sesiunii științifice a Direcției Monumentelor Istorice din 9 mai 1968⁵, au stat la baza următoarelor precizări:

– Formele inițiale au fost stabilite, adevărindu-se existența a două faze de construcții în răstimpul de aproape un veac cît a dăinuit monumentul. Altarul și naosul de plan treflat împreună cu pronaosul dreptunghiular constituie partea mai veche de la începutul veacului al XV-lea, iar exonartexul dinspre vest este un adaos datînd din ultima jumătate a aceluiași secol. Lucrul este dovedit prin vizibila discontinuitate a fundațiilor celor două corpuri (fig. 1) alipite și neșesute între ele și cu tălpile lor aflate la nivele diferite. Se confirmă astfel o presupunere anterioară sprijinită pe lipsa în pereții exonartexului a caracteristicilor canale pentru grinzile de legătură, prezente în schimb la diferite înălțimi pe tot perimetrul restului bisericii (fig. 3).

– Vechile nivele de călcare au putut fi regăsite.

¹ Gh. I. Cantacuzino, *Cercetări arheologice la ruinele mănăstirii Moldovița* (raport preliminar), 1965.

² Proiect ISCAS nr. 9338/1967.

³ Gh. I. Cantacuzino, *Vechea mănăstire a Moldoviței în lumina cercetărilor arheologice*, în „B. M. I.”, nr. 3, 1971, p. 79–84.

⁴ D. Năstase și D. Teodorescu, notițe nepublicate.

⁵ H. Teodoru, *Contribuții la studiul originii și evoluției planului triconc în Moldova*, „B. M. I.”, nr. 1, 1970, p. 31.

Descoperirea „in situ” a pragului de piatră a ușii exonartexului și fragmentele de pavaj exterior de bolovani aflate afară au arătat nivelul intrării în biserică, iar urmele unei grinzi de lemn identificate în fața altarului, formînd talpa catapetesmei, au indicat totodată nivelul pardoselei naosului. Diferența de înălțime de 60 cm între interior și pragul ușii putea fi preluată prin trepte așezate fie la intrare, fie între exonartex și pronaos.

Nivelele exterioare au fost la rîndul lor localizate, ele urmărind o pantă reieșită din diferența de aproape 60 cm, între capetele dinspre deal și vale ale construcției.

*
* *
*

Pe lîngă datele enumerate privind nivelele și planul monumentului mai trebuie menționate și unele elemente apărute în cursul săpăturilor, legate de aspectul său de elevație.

Numeroasele fragmente de frescă adunate din stratul de umplură din cuprinsul naosului și pronaosului, dovedesc că biserica era pictată în interior.

Cărămizile de secțiune trapezoidală, smălțuite pe o singură față în verde-albastru, găsite în număr restrîns în același strat de umplură, puteau să fi fost folosite în pardoseală sau în decorația fațadelor.

Semnalăm, de asemenea, scoaterea la iveală a unui interesant bloc de piatră cioplit și profilat, găsit în colțul nord-vest al exonartexului, prevăzut cu cîte trei ciubuce de secțiune semicirculară pe două din fețele sale, constituind un motiv decorativ cu totul neobișnuit în plastica monumentală din Moldova în acea vreme timpurie a veacului al XV-lea de cînd datează dezafectarea așezării. După înfățișare pare să fi fost un bloc de colț aparținînd unui briu (fig. 4).

*
* *
*

În încheiere menționăm și faptul că o dată cu lucrările de degajare și consolidare executate în cursul restaurării s-au făcut și unele completări.

Se știe că, încă de la începutul veacului nostru, se mai păstrau urmele vechilor bolți⁶, iar după primul sfert de veac mai rămîneau doar cîteva console de piatră la nivelul nașterii arcelor, dispărute la data începerii restaurării actuale. La aceeași dată nu mai existau de asemenea nici cele două nișe din colțul sud-est al exonartexului⁷, dispărute și ele în urma prăbușirii peretelui sud.

Atît consolele cît și nișele au fost reconstruite în dimensiunile și pe locurile lor, pe baza unor relevee mai vechi⁸.

*
* *
*

Examinînd rezultatele obținute prin restaurarea efectuată, se constată că ele sînt în măsură să justifice această acțiune.

Pe de o parte, ruinele scoase la iveală, consolidate și puse în valoare în frumosul cadru natural în care se găsesc, formează acum un punct de atracție turistic aproape de egal interes cu mănăstirea vecină.

Pe de altă parte, lămurirea unei serii de date neclare din istoria monumentului, cum ar fi formele planului, sau discutata problemă a încăperii centrale, este de un deosebit interes pentru cercetătorii de specialitate și completează un gol în istoria atît de puțin cunoscută a perioadei de început a arhitecturii din Moldova.

⁶ Nicolae Iorga, „*Histoire de l'Art Roumain ancien*”, 1922, p. 47.

⁷ G. Balș, *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, „BCMI”, 1926, p. 168.

⁸ H. Teodoru, documentație personală.

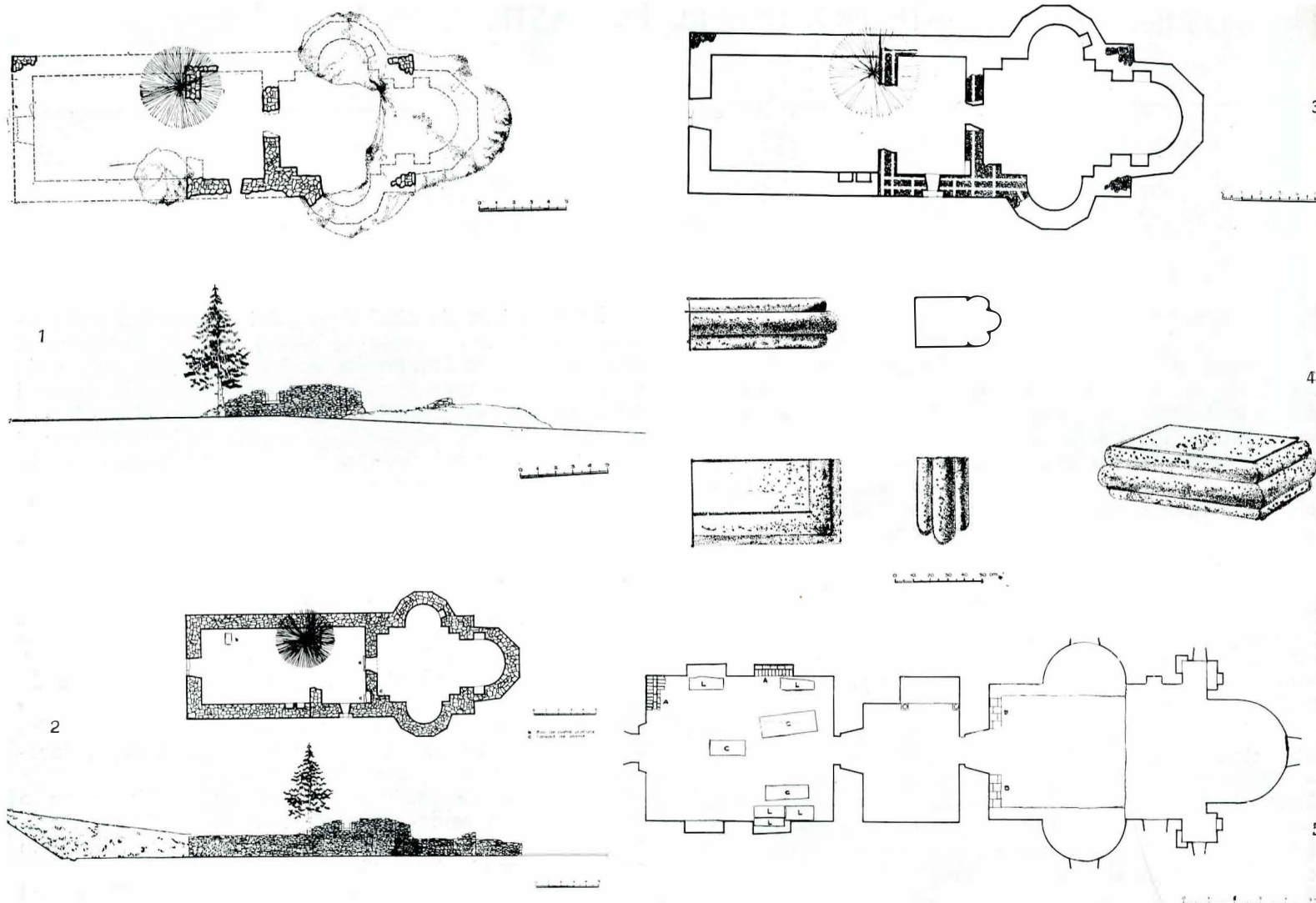

Fig. 1. Plan și elevație înainte de restaurare. Fig. 2. Plan și elevație după restaurare. Fig. 3. Planul canalelor în zid (detaliu). Fig. 4. Bloc de piatră profilat. Fig. 5. Planul pardoselii.

Moldovița lui Petru Rareș

Paralel cu punerea în valoare a ruinelor de la Moldovița Veche, au continuat lucrările pentru terminarea restaurării mănăstirii lui Petru Rareș din vecinătate. Cu această ocazie au fost făcute descoperiri ce merită a fi semnalate.

1. În urma desfacerii pardoselii bisericii din lespezi de piatră, pentru înlocuirea plăcilor stricate din gropniță, naos și altar, sau a celor necorespunzătoare din pronaos, s-a constatat că nivelul actual se află cu 15 cm mai sus de pragurile originare de piatră ale ancadramentelor celor două uși interioare. Noua pardoseală a fost deci coborită, creîndu-se o treaptă suplimentară la absidele laterale și în fața catapetesmei.

Între aceste două nivele au apărut fragmente de pardoseală de cărămidă, așezate pe un substrat de var de 1 cm grosime, după cum urmează:

– În naos, o pardoseală de cărămizi pătrate de format $27 \times 27 \times 7$ cm, smălțuite pe fața văzută în culori alternate galben și verde, montate pe un suport de pământ argilos bine compactat de 10 cm grosime. Fragmentele aflate de-a lungul peretelui vest, au fost prinse în casete din lemn de stejar pentru a putea fi cercetate.

– În pronaos, în colțul de nord-vest și în nișa nord-est, o pardoseală din cărămizi obișnuite de format $28 \times 13 \times 6$ cm, așezate alternat un rând pe lat și unul în lung. Aflate la noul nivel de coborire, aceste fragmente au fost înglobate în noua pardoseală.

În ce privește atât de interesanta pardoseală smălțuită din naos, ea, fiind situată cu 8 cm peste nivelul pragurilor ușilor, poate fi datată din vremea refacerilor episcopului Efrem din 1619. Ar putea eventual data chiar din vremea lui Petru Rareș, dacă s-ar admite că a fost montată ca un covor trecînd peste praguri – ipoteză care pare însă mai greu acceptabilă.

Menționăm că asemenea pardoseli de cărămizi smălțuite și colorate au mai fost găsite la bisericile Precista

din Bacău, Sf. Ilie lângă Suceava și Popăuți din Botoșani, toate ridicate în vremea lui Ștefan cel Mare.

2. În spațiul pronaosului au fost descoperite trei cavouri sparte în partea superioară, lucrate fiecare într-o tehnică diferită. Cavoul, aflat în colțul sud-est al încăperii, are pereții din zidărie de $1/2$ cărămidă grosime, închizînd un gol trapezoidal de 167 cm lungime și 53, respectiv 57 cm lățime. Acoperit cu un capac de cărămizi zidite pe lat, din care se mai păstrează capătul dinspre vest cu pereții interiori tencuiți, nu cuprinde nici o urmă de oseminte sau inventar. Cavoul din colțul nord-est are pereții de piatră brută închizînd un gol de 220×80 cm, boltit cu cărămidă așezată pe cant. Deși umblat, mai păstrează urmele putrezite ale unui sicriu de lemn și fragmente de stofă.

Cavoul aflat aproape de centrul încăperii, de dimensiuni 140×60 cm, pereții și bolta din piatră brută, nu are urme de inventar.

3. În colțul de nord-est al pronaosului a apărut sub pardoseală un perete de $1/2$ cărămidă închizînd colțul în formă de sfert de cerc. Fundul, la circa 50 cm adîncime, era pardosit cu o lespede neregulată de piatră și păstra urme de cărbune. Ar putea să fi fost locul unde se pregătea jăratecul pentru cădelnițe.

4. În turnul rotund de nord-vest al incintei, au fost găsite depozitate treisprezece bucăți de strane vechi din lemn de paltin, de un frumos model rustic, din care una avînd zgîriată în lemn data „leat 7113” (1605).

Dat fiind deosebita lor valoare, ele au fost montate în noul paraclis din cuprinsul chiliilor sud.

5. Mai semnalăm în sfîrșit, în cadrul obiectelor arheologice recuperate din ruinele clisiarniței înainte de restaurare, cîteva fragmente de piatră profilată, dintre care prezentăm unul deosebit de interesant făcînd parte probabil dintr-un portal dispărut sau poate dintr-un șemineu.